

מספר המשתתפים בשמחתו, כדי למנוע מצד אחד בזבוז בהזמנת מנות מיותרות למקרה שאין כל המוזמנים באים, או מאידך במקרה שבאים מוזמנים יותר מהמשוער ואין בידי המזמין לכבדם כראוי. ועוד "ישמע" בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה.

כה

צבור ונבחריו שנחלקו בדעותיהם כיצד יש לנהוג

(משאל עם)

שאלה:

בבית-הכנסת שלנו פרץ ויכוח בין הצבור לבין ההנהלה. חלק מן הצבור רוצה שבשבת יתפללו שני מנינים, כיון שחלקם רוצים להקדים וחלקם לאחר. ואילו ההנהלה טוענת שזה יקלקל את סדרי התפלה בבית-הכנסת ומתנגדת לכך. אותו צבור טוען שיעשו משאל בין המתפללים, ובאם הרוב תומך בהצעה זאת על ההנהלה לקבל דעתם, וההנהלה טוענת שלאותה תקופת זמן אשר לה נבחרו — הסמכות היא שלה ואין מקום למשאל. נא להורות לנו הלכה למעשה מה הדין וכיצד יש לנהוג.

תשובה:

בראשונה אפיס דעתך על כך שלא רציתי להשיבך כאשר פנית אלי, כיון שידעתי שבבית-הכנסת זה יש רב, וחששתי שמא תשובתי שתנתן שלא על דעת רב בית-הכנסת עשויה לגרום מחלוקת, ולכן לא רציתי להשיבך עד שגם הרב הצטרף אל השואלים. דבר זה למדתי ממו"ר הגרב"צ עזיאל זצ"ל הראשל"צ הרב הראשי לישראל, אשר נמנע מלהשיב תשובות בהלכה לאנשים

פרטיים, וכה היתה "עצתו" לשואלים אלה: "פנה תחלה לרב מקומך ובאם הוא ירצה בעצתי יכתוב לי ואשיב לו ברצון". (כמובן פרט למקרים שהכיר היטב את השואל ולא חשש לשום ספק מחלוקת). ולי הסביר, כי "מובן מאליו שיכולים להיות חילוקי דעות בפסיקת הלכה, וקיים חשש סביר, שרב המקום כבר פסק כפי שפסק, ובאם תגיע תשובה ממני, אחרת מפסקו של רב המקום, תגרם לו אי-נעימות רבה, ויש חשש למחלוקת חמורה". דברים הראויים למי שאמרם, גאון גדול בתורה וצדיק במדות. לאור תורתו אנכי הולך ואיני מסכים לפסוק מעולם לשום שואל מאחרי גבו של רב המקום, ואתר הסליחה. ועתה לעצם השאלה:

אמת היא שכל גוף נבחר יש לו סמכויות מלאות לניהול המוסד שבחר בו לכל תקופת בחירתו, ובלשון ההלכה נקראים "טובי העיר". ו"שבעה נבחרים מבני העיר דינם ככל בני העיר, ושלשה נבחרים מבית-הכנסת דינם ככל בית-הכנסת" כיון שנבחרו סתם לנהל את העיר או בית-הכנסת (יעויין בירושלמי פ"ג דמגילה ה"ב). ונבחרים אלה אין הכרח שיהיו "טובי" העיר ממש, היינו המובחרים בחכמה וכושר מנהיגות, אלא אותם שנבחרו ע"י צבור הבוחרים נקראים "טובי העיר" (יעויין ברשב"א ח"א סי' תרי"ז ומהרשד"ם סי' קע"ה, ומ"ש במשנב"ר סי' קנ"ג סקל"א).

אלא שיש לנבחרים לעשות כל מעשיהם בפרהסיא ובפרסום ולא בצינעא, שבחריהם יוכלו לעקוב אחרי כל מעשיהם (עייין בב"י סי' קנ"ג ד"ה ובמרדכי), ואז כל מה שהם עושים נקרא בלשון ההלכה "במעמד אנשי העיר" (הרמ"א שם סעיף ז') כיון שלא מיחו בהם בני העיר (יעויין במשנב"ר שם סקל"ב), והדברים בנושא זה ארוכים ביותר ואכמ"ל יותר.

מכל זה יש ללמוד בבירור שאעפ"י שבני העיר בחרו את אלה לנהל עניניהם אין הם רשאים לעשות מאומה בניגוד לדעת הרוב. וכבר נשאלה מעין זאת לאחד מגדולי הפוסקים (המבי"ט

ח"א סי' פ"ד), ופסק שמעולם אין הרוב נגררים אחרי המיעוט אפילו הם "שבעה טובי העיר". ומסביר שם בטוב טעם ודעת, ששבעה טובי העיר כיון שבאים מכח בחירת רוב העיר, כל מעשיהם תופס מדין רוב, אבל בשעה שרוב זה מוחה ומסרב לקבל דעת טובי העיר הרי שאיבדו את כח יניקתם מהרוב שבחר בהם לענין זה לפחות, ואף שיש חולקים על שיטה זאת, היא נראית עיקר להלכה ולמעשה, כיון שהיא בנויה על סברא איתנה, שאותו רוב שבחר בהם, הרי שהוא מוחה כנגדם במקרה מסויים, ומעתה פג תוקפם וכחם של אותם נבחרים.

ואציין לך עוד סברא נאה בענין זה, כיון שנושא זה רחב הוא ביותר בספרות ההלכה, ונסתפק בכך. והיא דעת אחד מגדולי פ (מוהרי"מ בספרו נחלי מים, הוב"ד בשדי-חמד בחלק הכללים מערכת ח' כלל ס"א ערך תקנה) בענין חילוק שבין רבים עם טובי העיר, וכתב שאף אם היה ספק מי עדיף, אם הרוב עדיף או הסכמת טובי העיר עדיף, יש לילך אחרי הרוב כיון שמה שמועיל רוב הוא מצד דין תורה, כאמור אחרי רבים להטות, ומה שמועיל טובי-העיר אינו אלא מצד תקנה, וכל שיש ספק בעיקר התקנה מעמידים הדבר על דין תורה אפילו להוציא ממון וכו' עיי"ש באורך. ולבסוף אוסיף נמוק הגיוני נוסף ומשכנע, כי באם יתעלמו נבחרים הצבור מרצון אותו צבור שבחר בהם, הרי שיגרמו בכך מן הסתם למחלוקת, ולבסוף יאבדו כל השפעתם על הצבור, וישמע חכם ויוסף לקח.

מעתה פשוט וברור שאם רוב המתפללים יחוו דעתם שרצונם להסדיר שני מנינים בשבת, דעתם היא הקובעת. ולמען הסדר הטוב רצוי להחתים את רוב הצבור על מכתב להנהלה שיביע את רצונם, ועל הנהלת בית-הכנסת לקבל דעת הרוב ולהנהיג כן. ועיקרו של דבר להזהר ולהשמר ככל האפשר מפני המחלוקת, כי

אין דבר חמור ממחלוקת. ולכן, תתאמצו להסדיר הענין בדרכי שלום, כי "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".
(ער כאן היתה תשובה לשואל)

ונושא חשוב זה הואיל ובא לידינו, נבאר דין "משאל עם" בהלכה עפ"י כל האמור:

הנה עפ"י כל המבואר לעיל כאשר אותו צבור עצמו אשר בחר בנבחריו מוחה נגד מעשה מסוים אשר הם עושים, או שבדעתם לעשות, פג כח בחירתם לגבי ענין זה, ולכן ברור שעליהם להשמע לרצון בוחריהם, כמובן אם אמנם דעת רוב הבוחרים היא כך. מעתה גם במדינה שבה נבחרו חברי הפרלמנט באורח דימוקרטי, וזה בחר בממשלה חוקית, ברגע שמסתמנת התנגדות להחלטה איזו שהיא של הממשלה, או אפילו של הכנסת, אז מתעורר צורך לברר אם אמנם דעת רוב האומה הוא נגד, ואז חל דין תורה של "אחרי רבים להטות", ובטל לאותו ענין כח בחירתם של נבחרים האומה, ולשם כך יש צורך לערוך "משאל עם".

אמנם, גם באותן מדינות ש"משאל עם" נהוג, קיימת התנגדות לכך מסבות שונות, והעיקרית שבהם, מהות הרוב המורכב מצבור שאינו מספיק נבון להחליט בענינים חשובים ביותר, ובעיקר משום שכל הצבור לרבות החלק המשכיל שבו אינו יכול להתמצא בבעיות מדיניות מסובכות, אשר מסביבן בדרך כלל נערך "משאל עם".

טענה זאת נראית לכאורה נכונה אך למראית עין בלבד, כי הלא עצם בחירתם של נציגי הצבור, נעשית ע"י אותו צבור עצמו, ומדוע מסירת השלטון הכללי וניהול המדינה, עדיף על בעיית אחת ותהיה קשה ומסובכת ככל שתהיה. ומה היה קורה לו הגיעה שעת הבחירות בדיוק באותו פרק זמן, האם היה קם מי שהוא וטוען שבעיני זאת יש להוציא מתחום הויכוחים וההסברה במערכת

הבחירות משום שהיא מסובכת ואין הצבור מסוגל להבינה לעומקה. ואדרבא, לפני עריכת "משאל עם" יש צורך להסביר היטב לכל הצבור את הבעיית העומדת למשאל, ומבלי להסתיר ממנו מאומה, ולבקש את הכרעתו. אלא שכל זה אמור במדה ומתעוררת תסיסה ומתעורר צורך לברר מה דעת הרוב, אך יחידים המערערים על דעת נבחרים האומה, והם תובעים "משאל" אין חובה מצד ההלכה להתחשב בדעתם, שכן מכל מקורות ההלכה שציטטנו לעיל מתברר אך זאת, שחובת הנבחרים לעשות כל מעשיהם בפרסום ולא בצינעא כדי לתת את האפשרות לצבור להתנגד במקרה שענין מסויים יהיה נוגד לדעת הרוב. ולבסוף מיותר יהיה להסביר שכל זה מדובר בדברים שאין להם נגיעה לעיקרי הדת, שכן אין שום כח בעולם לא לנבחרים האומה ואף לא לכל האומה כולה, לעקור אפילו אות אחת מן התורה. והי"ת ינחנו בעצתו הטובה והנכונה.

כו

האפשרות ענישה על תקנות וחוקים שאין להם יסוד בהלכה

שאלה :

בבית ספרנו רפתה המשמעת בקרב התלמידים בכל הנוגע לנקיון. חלק גדול מתלמידינו אינם מקפידים לזרוק קליפות או נירות בחצר בית-הספר ואפילו בתוך חדרי הלימוד. שאלתי היא, האם גרימת לכלוך בחצר בית-הספר אסורה מן הדין. ואם כן, האם יש בהלכה קנס על כך. ואם לאו, האם רשאים הנהלת בית-הספר להטיל קנס על העוברים, ואם אין בכך משום איסור גזל, כיון שההלכה לא הטילה קנס.